

Research Paper

A Comparative Study of the Enforcement of Final Documents in Online Alternative Dispute Resolution Methods

Seyed Alireza Rezaee¹, Reza Maboudi Neishabouri^{*2} , Azam Ansari³, Abdollah khodabakhshi shalamzari⁴

¹ PhD Student of Private Law, Faculty of Law and Political Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

² Assistant Professor of Private Law Department, Faculty of Law and Political Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

³ Assistant Professor of Private Law Department, Faculty of Law and Political Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

⁴ Assistant Professor of Private Law Department, Faculty of Law and Political Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

10.22080/LPS.2022.23149.1306

Received:

February 17, 2022

Accepted:

March 17, 2022

Available online:

July 19, 2022

Keywords:

"Online Arbitration",
"Online Mediation", "New
York Convention", "Smart
Contracts", "Trustmark".

Main Subjects :

CIVIL LAW

Abstract

The increasing development of e-commerce and greater access to technological facilities have made online dispute resolution as one of the most important global legal topics. One of the most important aspects of any dispute resolution method is how the outcome of the dispute should be enforced, and traditionally the final dispute resolution documents are enforced by the national courts through the coercion of the losing party. The possibility of enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods is questionable because all or part of the relationships between the parties and the dispute resolution authority is established online, and in many cases, current international and national regulations do not provide efficient rules for enforcement of said documents. For this reason, e-commerce legal activists have envisioned new ways to enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods. In this article, the enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods has been studied in two main topics: "Compulsory enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods" and "Voluntary enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods". Finally, the present study has concluded that the compulsory enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods through the intervention of national courts, even if there is a

*Corresponding Author: Reza Maboudi Neishabouri

Address: Assistant Professor of Private Law
Department, Faculty of Law and Political Sciences,
Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Email: maboudi@um.ac.ir

legal possibility, is not commensurate with the characteristics and requirements of online dispute resolution methods and the use of voluntary methods if the necessary related rules are established, can significantly increase the overall validity of online dispute resolution methods by notably increasing the possibility of enforcement of final documents resulting from said methods and encourage parties and business activists to use these dispute resolution methods.

Extended Abstract:

1. Introduction

The increasing development of e-commerce and greater access to technological facilities have made online dispute resolution as one of the most important global legal topics. One of the most important aspects of any dispute resolution method is how the outcome of the dispute should be enforced, and traditionally the final dispute resolution documents are enforced by the national courts through the coercion of the losing party. The possibility of enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods is questionable because all or part of the relationships between the parties and the dispute resolution authority is established online, and in many cases, current international and national regulations do not provide efficient rules for enforcement of said documents.

Existing international and national regulations on traditional dispute resolution methods provide standards that have not been possible in many cases through online dispute resolution procedures, which is why the New York and Singapore Conventions as most important international instruments for recognition and enforcement of arbitration awards and settlement agreements resulting from mediation have not fully supported online dispute resolution methods. Even if there are corresponding regulations, it seems that

due to the high number and low value of the subject of online dispute resolution lawsuits, compulsory methods is not a suitable way to enforce the final documents of online dispute resolution.

For this reason, e-commerce legal activists have envisioned new ways to enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods. In this article, the enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods has been studied in two main topics: "Compulsory enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods" and "Voluntary enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods".

2. Methods

In the current study, fundamental, descriptive and analytical research method has been used.

3. Results

The need to enforcement of final documents of online dispute resolution methods on the one hand and the impossibility of using traditional methods to enforce the final documents on the other hand, has led to the adoption of optional enforcement methods. In these methods, the litigants themselves voluntarily execute the dispute resolution document or, based on the prior agreement of the parties, the result of the online dispute resolution methods is enforced automatically through financial

and technical control over the assets of the parties. The development of said methods is possible only with appropriate regulations and it is suggested to the Iranian legislature to take an important step in the development of online dispute resolution methods by regulating and approving the relevant rules.

4. Conclusion

This article concludes that the compulsory enforcement of final documents resulting from online dispute resolution methods through the intervention of national courts, even if there is a legal possibility, is not commensurate with the characteristics and requirements of online dispute resolution methods and the use of voluntary methods if the necessary related rules are established, can significantly increase the overall validity of online

dispute resolution methods by notably increasing the possibility of enforcement of final documents resulting from said methods and encourage parties and business activists to use these dispute resolution methods.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

علمی پژوهشی

مطالعه تطبیقی اجرای اسناد نهایی در طرق بر خط جایگزین حل اختلاف

سید علیرضا رضائی^۱، رضا معبودی نیشابوری^{۲*} ID، اعظم انصاری^۳، عبدالله خدابخشی شلمزاری^۴

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق علوم و سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
^۲ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
^۳ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
^۴ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

doi 10.22080/LPS.2022.23149.1306

چکیده

توسعه روزافزون تجارت الکترونیکی و دسترسی بیشتر به امکانات فن‌آرانه باعث گردیده که حل و فصل اختلافات برخط، به یکی از مباحث مهم علم حقوق در عرصه جهانی مبدل گردد. یکی از جنبه‌های مهم هر روش حل اختلافی، نحوه اجرای نتیجه روش مذکور است و به طور سنتی اسناد نهایی حل اختلاف از طریق اجبار محکوم‌علیه به وسیله دادگاه‌های ملی اجرا می‌شوند. امکان اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط از این طریق محل ابهام و تردید است زیرا تمام یا بخشی از روابط طرفین و مقام حل اختلاف در فضای برخط برقرار می‌شود و در بسیاری از موارد، مقررات بین‌المللی و ملی موجود، قواعدی در خصوص حمایت اجرایی از روش‌های برخط حل اختلاف وضع ننموده‌اند. به همین دلیل، فعالان حقوقی عرصه تجارت الکترونیکی، روش‌های نوینی را برای اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط پیش‌بینی نموده‌اند. با توجه به مراتب فوق، اجرای اسناد نهایی حل اختلاف بر خط در دو مبحث اصلی در این مقاله مورد مطالعه قرار گرفته است: «اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط» و «اجرای اختیاری اسناد نهایی حل اختلاف برخط». در نهایت پژوهش حاضر به این نتیجه نائل آمده است که اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط از طریق دخالت دادگاه‌های ملی، حتی در فرض وجود امکان قانونی، با اوصاف و مقتضیات روش‌های حل اختلاف مذکور تناسبی ندارد و استفاده از روش‌های اختیاری اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط در صورت وضع قواعد حمایتی لازم، می‌تواند با افزایش قابل توجه امکان اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط، بر اعتبار کلی روش‌های مذکور بیافزاید و اشخاص و فعالان تجاری را به استفاده از طرق حل اختلاف مذکور ترغیب کند.

تاریخ دریافت:

۲۸ بهمن ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۲۶ اسفند ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۲۸ تیر ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

"داوری برخط"، "میانجی‌گری برخط"، "کنوانسیون نیویورک"، "قراردادهای هوشمند"، "نماد اعتماد".

* نویسنده مسئول: رضا معبودی نیشابوری

آدرس: استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم

سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

این مقاله مقتبس از رساله دکتری حقوق خصوصی دانشگاه فردوسی مشهد است.

مقدمه

هم راستا با توسعه تجارت الکترونیکی و کاهش روزافزون ارتباطات سنتی اشخاص، حل و فصل اختلافات ایجادشده در مراودات فضای مجازی و معاملات تجارت الکترونیکی، متحول گردیده است. از این حیث روش‌های برخط حل اختلاف در سالیان اخیر توسعه پیدا کرده و اجرای نتیجه فرایند برخط حل اختلاف را می‌توان به عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های حقوقی و قانونی در این زمینه، نام برد. بدیهی است، یکی از مهم‌ترین عوامل اعتبار برخی روش‌های حل اختلاف، تضمین اجرای نتیجه آن‌ها بوده و فقدان ساختار اجرایی مؤثر و متناسب، باعث کاهش مقبولیت روش حل اختلاف مربوطه می‌گردد.

استفاده از اینترنت و فضای مجازی در روش‌های حل اختلاف، باعث ایجاد اوصافی خاص و وضعیت‌های ویژه در فرایند رسیدگی به دعوا می‌گردد. به طور سنتی، در صورت استنکاف محکوم‌علیه از اجرای رأی، از طریق دادگاه‌های ملی وی مجبور به اجرای رأی مذکور می‌گردد. در روش اجرای اجباری، بر اساس مقررات قانونی موجود در اسناد بین‌المللی و قوانین ملی، بر مشروعیت و عادلانه‌بودن نتایج حل اختلاف برخط، نظارت می‌شود. این روش‌ها، سخت‌گیرانه، دارای ضمانت‌اجراهای مشخص، دارای هزینه بالا و زمان‌بر هستند. در مورد طرق برخط حل اختلاف، اجرای اجباری سند نهایی حل اختلاف، وضعیت خاصی می‌یابد. بدین توضیح که در مقررات بین‌المللی و ملی موجود در خصوص طرق سنتی حل اختلاف، استانداردهایی پیش‌بینی شده است که تحقق آن‌ها در روش‌های برخط حل اختلاف در بسیاری از موارد میسر نبوده و به همین علت است که کنوانسیون نیویورک مصوب ۱۹۵۸ و کنوانسیون سنگاپور مصوب ۲۰۱۹ به عنوان مهم‌ترین اسناد بین‌المللی مربوط به شناسایی و اجرای آراء داور و

سازش‌نامه‌های حاصل از میانجی‌گری، حمایت کاملی از روش‌های برخط حل اختلاف نکرده‌اند. حتی در صورت وجود مقررات متناظر نیز به نظر می‌رسد با توجه به تعداد بالا و پایین بودن ارزش مالی موضوع دعاوی حل اختلاف برخط، حمایت اجباری روشی مناسب برای اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط نیست. با توجه به شرایط مذکور، فعالان حقوقی عرصه تجارت الکترونیکی، روش‌های نوینی را برای اجرای اختیاری اسناد نهایی برخط پیش‌بینی کرده‌اند که علاوه بر فقدان نیاز به مراجعه به دادگاه، روش اجرا با اوصاف سند موضوع اجرا تطابق داشته باشد. بر خلاف طرق اجباری اجرای اسناد حل اختلاف برخط، در روش‌های اجباری اختیاری، مقامات عمومی دستور اجرای اسناد مذکور را صادر نمی‌کنند بلکه از راهکارهایی استفاده می‌شود که خود طرفین دعوا داوطلبانه سند نهایی حل اختلاف را اجرا کنند یا ترتیباتی برای اجرای خودکار آن پیش‌بینی می‌نمایند. در ادامه انواع روش‌های اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط به شرح ذیل مورد بررسی و تدقیق قرار می‌گیرند: «اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط» و «اجرای اختیاری اسناد نهایی حل اختلاف برخط».

۱ اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط

روش پیش‌فرض اجرای هر سند نهایی حل اختلافی مراجعه به دادگاه‌های ملی و اجبار محکوم‌علیه به اجرای سند مذکور است. با توجه به اینکه طرح اولیه روش‌های اجرای اجباری بر اساس طرق سنتی حل اختلاف تنظیم شده، شرایط و ضوابط اجرای اجباری در برخی موارد متناسب با اوصاف طرق برخط حل اختلاف نیست. از این حیث، مقتضی است که قابلیت اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط در عرصه بین‌المللی بررسی گردد. علت اختصاص مطالب این بخش به آراء داور و سازش‌نامه

² United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation.

¹ Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York).

صریح پیش‌بینی نکرده است. به همین جهت در سال ۲۰۰۵ سازمان ملل متحد در ماده ۲۰ کنوانسیون استفاده از ارتباطات الکترونیکی در قراردادهای بین‌المللی^۱، تصریح نمود که: مقررات این کنوانسیون در خصوص به کارگیری ارتباطات الکترونیکی در جریان انعقاد یا اجرای قرارداد موضوع کنوانسیون نیویورک اعمال می‌شود. قطعاً مقرر مذکور گامی رو به جلو بوده و باعث می‌شود در برخی موارد آراء داوری برخلاف حمایت اجرایی کنوانسیون نیویورک برخوردار شوند. باید توجه داشت که راه‌حل مذکور تنها در جایی مفید است که کشور اجراکننده رأی داوری، توأمان عضو کنوانسیون نیویورک و کنوانسیون استفاده از ارتباطات الکترونیکی در قراردادهای بین‌المللی باشد که در برخی موارد چنین وضعیتی وجود ندارد زیرا کنوانسیون اخیرالذکر تنها ۱۵ عضو دارد و در عرصه جهانی از مقبولیت بالایی برخوردار نیست. به همین دلیل اجرای آراء داوری برخط در چارچوب فعلی مقررات کنوانسیون نیویورک شایسته بررسی است زیرا استانداردهای معاهده مذکور بر اساس داوری سنتی وضع شده است و در برخی موارد تطابقی با اوصاف خاص طرق برخط حل اختلاف ندارد. در ادامه ابهامات مطرح در خصوص شمول کنوانسیون نیویورک بر آراء داوری برخط به شرح ذیل بررسی می‌شوند: «اعتبار توافق‌نامه الکترونیکی داوری»، «کتبی بودن رأی داوری و امضای آن توسط داوران»، «ابلاغ رأی داوری برخط» و «ارائه اصل یا تصویر مصدق رأی».

۱٫۱٫۱ اعتبار توافق‌نامه الکترونیکی داوری

توافق‌نامه طرفین مبنی بر ارجاع دعوا به داوری باید از جهت ماهوی و شکلی شرایط لازم را داشته باشد. در خصوص شرایط ماهوی توافق‌نامه داوری (مثل احراز اراده طرفین و داوری‌پذیری) کنوانسیون نیویورک مقرر می‌دارد که در موارد ذیل، رأی داوری مورد حمایت اجرایی قرار نمی‌گیرد: موافقت‌نامه

برخط، آن است که تنها داوری و میانجی‌گری در مقررات بین‌المللی (کنوانسیون سنگاپور و نیویورک) در صورت الحاق کشورها به مقررات مذکور و مقررات ملی (قوانین داوری، میانجی‌گری و حقوق قراردادها) از حمایت اجرایی برخوردار هستند. لذا در ادامه اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف مذکور به شرح ذیل مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرد: «اجرای آراء داوری برخط» و «اجرای سازش‌نامه برخط».

۱٫۱ اجرای آراء داوری برخط

در میان انواع طرق حل اختلاف، داوری دارای بیشترین قابلیت اجرایی به صورت بین‌المللی است و در بیشتر نظام‌های حقوقی، آراء داوری الزام‌آور بوده و دادگاه‌ها ملزم به شناسایی و اجرای آراء مزبور (جز در موارد خاصی مثل مغایرت با نظم عمومی و اخلاق حسنه مذکور در ماده ۵ کنوانسیون نیویورک و ماده ۳۵ قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران مصوب ۱۳۷۶) هستند (بدری زاده؛ توسلی نائینی، ۱۳۹۰: ۱۴۳؛ جنیدی، ۱۳۹۶: ۲۸۰). قاعداً آراء داوری برخط نیز می‌توانند از این مزیت داوری برخوردار شوند و نباید میان رأی داوری صادره به صورت کتبی یا الکترونیکی، امضای فیزیکی رأی داوری توسط داور یا امضای الکترونیکی و ابلاغ دستی یا الکترونیکی رأی داوری تفاوتی وجود داشته باشد (مافی؛ کاویار، ۱۳۹۳: ۵).

کنوانسیون نیویورک به عنوان موفق‌ترین سند بین‌المللی مربوط به حل و فصل اختلافات، عامل اصلی توسعه داوری تجاری بین‌المللی بوده است. با حمایت اجرایی از آراء داوری توسط معاهده مذکور، اشخاص و فعالان تجاری با خیالی آسوده، داوری را به عنوان روش حل اختلاف برمی‌گزینند زیرا رأی داوری با توجه به کنوانسیون نیویورک در اکثر کشورهای دنیا از حمایت اجرایی برخوردار است. کنوانسیون مذکور، به دلیل تصویب در حدود ۶۴ سال پیش، حمایت از آراء داوری برخط را به صورت

¹ United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts.

۱،۱،۲ کتبی بودن رأی داوری و امضای آن توسط داوران

معمولاً شرایط شکلی آراء داوری وفق مقررات داوری کشورها و حسب بند ۱ ماده ۳۱ قانون نمونه داوری تجاری بین‌المللی آنسیترال مصوب ۱۹۸۵ آن است که رأی داوری کتبی بوده و توسط داوران امضا شده باشد. حتی در مقرراتی مثل ماده ۱۴۷۳ قانون مدنی فرانسه و ماده ۴ کنوانسیون نیویورک که صراحتاً به این موضوع پرداخته نشده، چنین شرایطی را می‌توان به صورت ضمنی استنباط نمود (Born, 175; Wolff, 2017: 3031-3032; 2014). ابهام آن است که آیا رأی داوری صادرشده به صورت برخط از نظر مقررات کنوانسیون نیویورک معتبر است؟ به نظر می‌رسد شرط کتبی بودن در آراء داوری برخط را باید محقق شده دانست زیرا این قاعده وجود دارد که داده پیام‌ها در صورتی که امکان ارجاع بعدی به آنها وجود داشته باشد، همانند اسناد کتبی معتبر هستند. چنین قاعده‌ای در ماده ۸ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال و ماده ۶ قانون تجارت الکترونیک ایران مصوب ۱۳۸۲ ذکر شده است.

همچنین شرط امضای رأی داوری با امضای الکترونیکی آن توسط داوران محقق می‌شود. در این راستا، بند ۱ ماده ۵ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال و ماده ۷ قانون تجارت الکترونیکی ایران، عنوان کرده‌اند که هرگاه قانون، وجود امضاء را لازم بداند، امضای الکترونیکی مکفی است. حسب دستورالعمل امضای الکترونیکی اروپا مصوب ۱۹۹۹^۳، در رسیدگی‌های حقوقی، اعتبار حقوقی سند امضاشده به صورت الکترونیکی صرفاً به دلیل نوع خاص امضای آن زیر سوال نمی‌رود.

۱،۱،۳ ابلاغ رأی داوری برخط

ابلاغ رأی داوری دارای آثار قانونی بوده و امکان اعتراض به رأی داوری یا نهای شدن آن، منوط به ابلاغ رأی به طرفین دعوا است (Born, 2014: 3).

مزبور به موجب قانونی که طرفین آن را حاکم قرار داده‌اند معتبر نباشد یا در فرض سکوت طرفین در خصوص قانون حاکم، به موجب قانون کشور محل صدور رأی داوری فاقد اعتبار باشد. لذا در مورد موضوعات مذکور، توافق‌نامه داوری برخط با عادی تفاوتی ندارد (Kaufmann-Kohler; Schultz, 141; Hunter, 2004: 217-218; Redfern, 2004). در مقابل، اعتبار شکلی توافق‌نامه داوری، حسب بند ۱ ماده ۵ کنوانسیون نیویورک، طبق مقررات خود کنوانسیون تعیین می‌شود و قانون حاکم بر موافقت‌نامه داوری در این موضوع ملاک نیست. حال با توجه به اینکه وفق ماده ۲ کنوانسیون نیویورک، موافقت‌نامه داوری باید کتبی باشد، آیا موافقت‌نامه داوری تنظیم شده به صورت برخط، مشمول حمایت اجرایی معاهده مذکور می‌شود؟ به نظر می‌رسد نمی‌توان به دلیل برخط بودن، موافقت‌نامه داوری را خارج از شمول کنوانسیون نیویورک دانست زیرا هدف از ذکر قید کتبی بودن توافق، سهولت اثبات وجود توافق‌نامه داوری است و اگر این موضوع از هر طریقی حاصل شود، تفاوتی نداشته و در واقع شرط کتبی بودن موضوعیت ندارد بلکه طریقیست دارد.

چنین رویکردی در قوانین دیگر نیز مشاهده می‌شود. قید «نظایر آنها» در ماده ۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران و بند ۲ ماده ۷ قانون نمونه آنسیترال درباره داوری تجاری بین‌المللی، بیانگر امکان استفاده از ابزار الکترونیکی در انعقاد توافق‌نامه داوری است. همچنین مطابق ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی ایران، هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده‌پیام در حکم نوشته است. چنین موضعی در ماده ۸ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال مصوب ۱۹۹۶^۴ نیز قابل مشاهده است.

³ Directive on A Community Framework for Electronic Signatures.

¹ UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce.

² UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration.

اقرارنامه‌ای از طرفین مبنی بر دریافت رأی داوری اخذ شود اما در اکثر موارد این امکان وجود ندارد و لذا راهکارهایی به شرح ذیل برای اثبات ابلاغ رأی داوری وجود دارد: ۱- راهکار نخست، استفاده از خدمات ثبت الکترونیکی است که مستند ابلاغ رأی را ارائه می‌کند. چنین راهکاری در اتحادیه اروپا وفق مقرر «احراز هویت و خدمات مطمئن الکترونیکی برای معاملات الکترونیکی در بازار داخلی اتحادیه اروپا» مصوب ۲۰۱۴^۱ به رسمیت شناخته شده است. وفق بند ۳ ماده ۴۱ مقرر مذکور، در صورت استفاده از مهرهای زمانی معتبر^۲ و سامانه‌های ثبت الکترونیکی ابلاغ در داوری، اثر اثباتی روش‌های مذکور در تمامی کشورهای عضو وجود دارد؛ ۲- راهکار دیگر، ایجاد مکانیسم خاص ابلاغ رأی در سازمان داوری برخط است که طرفین امکان دریافت رأی را داشته باشند. در این صورت به محض دریافت رأی داوری توسط مخاطب، به صورت خودکار سیگنالی جهت تأیید دریافت رأی داوری به وی ارسال می‌شود (Zheng, 2020: 285-286)؛ ۳- روش دیگر جهت حل مشکل مذکور، آن است که در شروط مربوط به قواعد شکلی توافق‌نامه داوری اینگونه مقرر شود که نرم افزاری خاص توسط طرفین نصب شده و تمامی ابلاغات از طریق نرم افزار مذکور توسط داور صورت گیرد؛ ۴- می توان رأی را از طریق ایمیل ابلاغ نکرد بلکه تنها در ایمیل عنوان شود که برای بررسی وضعیت رأی داوری به سایت مشخصی مراجعه نمایید و زمانی که طرفین به سایت مذکور مراجعه می کنند ابلاغ به آنها صورت گیرد. جهت اثبات ابلاغ باید برای هر یک از طرفین دعوا نام کاربری و رمز عبور مجزا تهیه شود و زمان ورود آنها به سایت ذخیره گردد؛ ۵- به همراه ابلاغ الکترونیکی، یک نسخه کپی فیزیکی از رأی نیز به طرفین ابلاغ شود (Kaufmann-Kohler; Schultz, 2004: 218-219). در حقوق ایران نیز در بند ۱ ماده یک آیین نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی

(3065). در خصوص ابلاغ الکترونیکی رأی داوری، کنوانسیون نیویورک در پاراگراف ۱ بند ۵، صرفاً عنوان داشته که اگر رأی داوری برای طرفین لازم‌الاجرا نشده، امکان ممانعت از اجرای آن وجود دارد. لذا با اینکه در کنوانسیون نیویورک، ابلاغ، شرط لازم‌الاجرا بودن رأی داوری تلقی نشده است اما ممکن است در قوانین ملی مثل بند ۱ ماده ۱۹۰ قانون بین‌الملل خصوصی سوئیس مصوب ۱۹۸۷، چنین شرطی برای لازم‌الاجرا تلقی نمودن رأی داوری وجود داشته باشد.

همچنین در پاراگراف ۱ بند ۵ ماده ۵ معاهده مذکور یکی از جهات امتناع از اجرای رأی داوری اینگونه عنوان شده است: به طرفی که رأی داوری علیه وی استناد شده، اخطار صحیحی در مورد نصب داور یا جریان رسیدگی داوری ابلاغ نشده یا به طریق دیگری از حقوق دفاعی خود محروم شده باشد. همچنین وفق بند ۴ ماده ۳۱ قانون نمونه داوری تجاری بین‌المللی آنسیترال و پاراگراف ۳ از بند الف ماده ۱۹ قانون داوری یکپارچه ایالات متحده آمریکا مصوب ۱۹۵۵ یک نسخه از رأی داوری باید به طرفین ابلاغ شود.

با توجه به متن کنوانسیون، صرفاً ابلاغ مطالب موردنظر به مخاطب، مهم است و روش آن اهمیتی ندارد. به همین دلیل، ابلاغ الکترونیکی یا برخط در صورتی که امکان اثبات وصول آن به مخاطب وجود داشته باشد، باید معتبر تلقی شود. جهت تحقق شرط مذکور، برخی کشورها وسایل الکترونیکی خاصی را برای ابلاغ رأی داوری در نظر گرفته‌اند. به عنوان مثال در بند ۱ ماده ۱۶۷۸ قانون قضائی بلژیک مصوب ۱۹۶۷ ارسال از طریق ایمیل به رسمیت شناخته شده است و در بند ۷ ماده ۲۶ قواعد داوری دیوان داوری بین‌المللی لندن ابلاغ از طریق هر وسیله الکترونیکی معتبر تلقی شده است. جهت جلوگیری از هرگونه ادعا بهترین راهکار آن است که

² Qualified Time Stamps.

¹ Regulation on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions in Internal Market and Repealing Directive (eIDAS).

در مجموع به نظر می‌رسد ویژگی‌های خاص شکلی آراء داوری برخط، باعث نمی‌شوند که داوری برخط از حمایت‌های کنوانسیون نیویورک محروم شود. باید توجه داشت که مقررات شکلی داوری در بسیاری از کشورها تکمیلی هستند. در برخی کشورها آزادی طرفین دعوا در تعیین مقررات شکلی داوری به صورت صریح پذیرفته شده است (مثل ماده ۵۲ قانون داوری انگلستان مصوب ۱۹۹۶ و بند ۱ ماده ۱۸۹ قانون بین‌الملل خصوصی سوئیس). همچنین در برخی از کشورها عدم رعایت مقررات شکلی، جهتی برای ابطال رأی داوری محسوب نمی‌شود (مثل ماده ۱۵۰۲ قانون آئین دادرسی مدنی فرانسه مصوب ۱۹۸۱، ماده ۴۴ قانون داوری ژاپن مصوب ۲۰۰۴ و بند ۲ ماده ۳۴ قانون داوری بین‌المللی استرالیا مصوب ۲۰۱۸).

همچنین در قوانین ملی اکثر کشورها بین اسناد کتبی و الکترونیکی تساوی برقرار شده است و رأی الکترونیکی می‌تواند شرایط شکلی لازم برای رأی کتبی را دارا باشد. کارگروه آنسیترال نیز در این راستا عنوان نمود که با توجه به توسعه تجارت الکترونیکی و وضع قواعد مطلوب‌تر شکلی در خصوص انعقاد توافق‌نامه داوری، فرایند داوری و اجرای آراء داوری، قواعد مناسب‌تری توسط کشورها نسبت به کنوانسیون نیویورک وضع شده‌اند و حسب بند ۱ ماده ۷ نباید طرفین را از قواعد مطلوب‌تر موجود در مقررات ملی محروم نمود (Uncitral, 2006). لذا در صورت وجود شرایط مدنظر قوانین ملی و با توجه به عدم مخالفت صریح متن کنوانسیون نیویورک با داوری برخط، حسب تفسیر آنسیترال از بند ۲ ماده ۲ مقرر مذکور، رویکرد غالب دادگاه‌های ملی باید به رسمیت شناختن آراء داوری برخط باشد (Born, 2014: 3037; Wolff, 2017: 179).

در نتیجه، رأی داوری برخط نباید به دلیل اوصاف خاص آن توسط دادگاه‌ها ابطال شود. اگر دادگاه محل مقر رأی داوری به چنین دلیلی رأی داوری را

مصوب ۱۳۹۵، ابلاغ الکترونیکی به رسمیت شناخته شده است. همچنین حسب قواعد مندرج در ماده ۸۳ قانون آئین دادرسی مدنی، مواد ۷۸ و ۸۳ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ و ماده ۳۳ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۵۸، رویکرد حقوق ایران مبتنی بر لزوم آگاهی مخاطب بوده و شیوه ابلاغ و اطلاع‌رسانی نقشی اساسی ندارد.

۱،۱،۴ ارائه اصل یا تصویر مصدق رأی

وفق پاراگراف الف از بند ۱ ماده ۴ کنوانسیون نیویورک، طرفین دعوا باید اصل رأی داوری یا کپی مصدق آن را ارائه نمایند. معاهده مذکور درباره نحوه تعیین اصالت و اعتبار رأی داوری سکوت کرده و حتی قانون حاکم جهت تعیین این موضوع را مشخص ننموده است. وفق مذاکرات تنظیم کنوانسیون، به نظر می‌رسد که کشورها قصد داشتند احراز موضوع مذکور را بر عهده قانون کشور محل صدور^۱ یا محل اجرای رأی داوری^۲ قرار دهند. ابهامی که وجود دارد آن است که آیا رأی داوری برخط، اصیل است؟ بند ۱ ماده ۸ قانون نمونه آنسیترال در خصوص تجارت الکترونیکی، عنوان داشته است که: اگر مقررات، ارائه و حفظ اطلاعات را به شکل اصیل لازم بدانند، شرط مذکور در قالب داده پیام محقق می‌شود به دو شرط: ۱- وجود اطمینان کافی نسبت به صحت اطلاعات در زمان صدور نهایی آن به عنوان داده پیام ۲- امکان نشان دادن اطلاعات مذکور به شخص مورد نظر در زمان درخواست اطلاعات مزبور (بدی زاده، توسلی نائینی، ۱۳۹۰: ۱۴۱). ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز، اصل لزوم پذیرش دلایل الکترونیکی را به رسمیت شناخته است. باید توجه داشت که هدف ماده ۴ کنوانسیون نیویورک، ساده کردن درخواست شناسایی و اجرا بوده است و نباید در تفسیر این ماده سخت‌گیری نمود و اثبات اصالت رأی داوری به هر طریقی کفایت می‌کند.

² Lex Fori.

¹ Lex Arbitri.

واقع میانجی قادر نیست راساً اختلاف را خاتمه دهد و یا دیدگاه دلخواه خود را به طرفین دعوا تحمیل کند و تنها مجاز است که سعی کند طرفین به یک راه حل دوستانه نائل گردند (شیروی، ۱۳۹۱: ۴۹۱). میانجی‌گری می‌تواند از طریق ابزار الکترونیکی و به صورت برخط باشد تا امکان حل اختلاف دوستانه برای اشخاصی که قادر یا متمایل به برگزاری جلسات حضوری نیستند، فراهم شود. اسناد مهم بین‌المللی عموماً میانجی‌گری برخط را مورد پذیرش قرار داده‌اند. در بند ۲ ماده ۲ و بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد سازش‌نامه‌های حاصل از میانجی‌گری ۲۰۱۹ (کنوانسیون سنگاپور)، در بند ۶ ماده ۱۶ قانون نمونه آنسیترال در زمینه سازش تجاری بین‌المللی و سازش‌نامه‌های بین‌المللی حاصل از فرایند میانجی‌گری مصوب ۲۰۱۸^۳ و بند ۲ ماده ۱۸ همان قانون، در مواد ۳ و ۶ قواعد میانجی‌گری دیوان بین‌المللی داوری لندن مصوب ۲۰۲۰^۴، ماده ۱۳ قواعد میانجی‌گری مرکز آسیایی داوری بین‌المللی مصوب ۲۰۱۸^۵ و در ماده ۱۰ مقررات میانجی‌گری سازمان جهانی مالکیت فکری مصوب ۲۰۲۱^۵، استفاده از ارتباطات الکترونیکی در میانجی‌گری به رسمیت شناخته شده است.

مبنای میانجی‌گری توافق طرفین است و بر خلاف طرق توافقی حل اختلاف، هیچ اجباری از ابتدا تا انتهای فرایند میانجی‌گری وجود ندارد. به همین دلیل برخی نویسندگان معتقد هستند که مشکلی در خصوص اجرای میانجی‌گری رخ نمی‌دهد زیرا در اکثر موارد طرفین دعوا مفاد سازش‌نامه را اجرا می‌کنند. به این جهت که خود طرفین دعوا با رضایت کامل فرایند میانجی‌گری را شروع کرده و نهایتاً بر مفاد سازش‌نامه تنظیمی به توافق رسیده‌اند. این وضعیت با داوری و دادرسی تفاوت آشکاری دارد زیرا در طرق حل اختلاف اخیرالذکر، فرد ثالثی (قاضی یا

ابطال کند، ابطال رأی داوری باعث عدم امکان اجرای رأی داوری در کشورهای دیگر نمی‌شود. با توجه به ادبیات بند ۱ ماده ۵ کنوانسیون نیویورک که صرفاً عنوان داشته که دادگاه کشور محل اجرا «می‌تواند» به دلیل ابطال رأی داوری از اجرای آن ممانعت کند و همچنین وفق اصل لزوم اعمال قانون مناسب‌تر نسبت به داوری وفق ماده ۷ معاهده مزبور، به نظر می‌رسد که اجرای آراء داوری که به دلیل برخط بودن ابطال شده‌اند، امکان‌پذیر است (Redfern; Hunter, 2004: 441). همچنین وفق برخی مقررات مثل ماده ۹ کنوانسیون اروپایی داوری تجاری بین‌المللی مصوب ۱۹۶۱^۱، اگر ابطال رأی داوری با استناد به دلیلی باشد که مطابق استانداردهای بین‌المللی نیست، دادگاه می‌تواند چنین رأی داوری را اجرا نماید. به نظر می‌رسد ابطال رأی داوری به دلیل برخط بودن آن، مطابق با استانداردهای بین‌المللی نبوده و دادگاه اجراکننده نباید به چنین حکمی اعتنا کند (Kaufmann-Kohler; Schultz, 2004: 219-220).

در خصوص موضع حقوق ایران درباره داوری برخط باید بیان داشت که حسب ماده ۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی و مواد ۶، ۷ و ۱۲ قانون تجارت الکترونیکی، روش حل اختلاف مذکور در حقوق ایران به رسمیت شناخته شده است و نمی‌توان اعتبار داوری را به دلیل فرایند برخط آن یا تنظیم و ابلاغ رأی داوری از طریق ابزار الکترونیکی، زیر سوال برد.

۱،۲ اجرای سازش‌نامه برخط

میانجی‌گری یکی از شناخته شده‌ترین و قدیمی‌ترین طرق حل اختلاف در کنار دادرسی و داوری بوده و تمایز اصلی آن با داوری و دادرسی، در تصمیم‌گیری در خصوص نتیجه دعوا توسط خود طرفین است. در

³ LCIA Mediation Rules.

⁴ AIAC Mediation Rules.

⁵ WIPO Mediation Rules.

¹ European Convention on International Commercial Arbitration.

² UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation.

(معبودی نیشابوری، رضائی، ۱۴۰۰: ۱۷۷). حسب این معاهده، کشورهای عضو موظف به اجرای مستقیم سازش‌نامه‌های تجاری بین‌المللی هستند. معاهده مذکور با توجه به مقررات بند ۲ ماده ۲ و بند ۲ ماده ۴، سازش‌نامه‌های برخت را جزو قلمرو حمایتی خود قرار داده است. وفق بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون سنگاپور، در صورت انعقاد سازش‌نامه از طریق ابزار برخت، شرط کتبی بودن در صورت وجود امکان ارجاع و دسترسی بعدی، محقق شده محسوب می‌شود. مقررده مذکور وسیله ارتباطی خاصی را معین نکرده و سازش‌نامه از طریق ایمیل، پیام متنی و غیره می‌تواند منعقد شود. همچنین ضرورتی ندارد که سازش‌نامه در یک سند تنظیم شود و تهیه سازش‌نامه طی چند سند نیز امکان‌پذیر است (بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون سنگاپور، امضای الکترونیکی را با تبعیت از بند ۳ ماده ۹ کنوانسیون سازمان ملل در خصوص استفاده از ارتباطات الکترونیکی در قراردادهای بین‌المللی، به رسمیت می‌شناسد و بدین ترتیب، امضای الکترونیکی یا امضای سنتی در میانجی‌گری اعتبار یکسانی دارند. با توجه به عدم تعریف امضای الکترونیکی و مشخص نکردن نوع خاصی در دو معاهده فوق‌الذکر، شیوه امضای الکترونیکی به تشخیص طرفین بستگی دارد (Alexander; Chong, 2019: 56). امضای الکترونیکی باید واجد چند شرط باشد: لزوم احراز هویت طرفین و میانجی، لزوم احراز اراده طرفین و میانجی نسبت به مفاد ارتباط الکترونیکی و قابلیت استناد با توجه به شرایط پرونده.

وفق پاراگراف الف از بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون سنگاپور و پاراگراف الف از بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون سازمان ملل در خصوص استفاده از ارتباطات الکترونیکی در قراردادهای بین‌المللی، جهت اعتبار امضای الکترونیکی، احراز هویت و اراده باید صورت گیرد. نیازی نیست که حتماً دو موضوع مذکور به صورت همزمان احراز شوند و ممکن است روش احراز هویت از روش احراز اراده کاملاً متفاوت باشد. به عنوان مثال یکی از طرفین دعوا، زمانی که با

داور) نتیجه دعوا را مشخص می‌کند و در نتیجه، به دلیل عدم تاثیر مستقیم طرفین دعوا در تعیین نتیجه دعوا، در بسیاری از موارد اشخاص مذکور از اجرای رأی صادره خودداری می‌کنند (Haloush, 2007: 90; Katsh; Rifkin, 2001: 114).

علیرغم ملاحظات فوق، در برخی موارد ممکن است طرفین دعوا مفاد سازش‌نامه را اجرا نکنند و یکی از ایشان به دنبال الزام طرف دیگر به اجرای سازش‌نامه باشد. از این جهت، اجرای نتیجه میانجی‌گری برخت، دارای موانعی است زیرا روش‌های حل اختلاف برخت و میانجی‌گری، از حمایت اجرایی چندانی برخوردار نیستند و میانجی‌گری برخت دارای هر دو وصف مذکور است. به همین دلیل، برخی نویسندگان تصریح نموده‌اند که در حال حاضر تنوع راه‌های اجرای سازش‌نامه‌ها یکی از موانع توسعه میانجی‌گری است. برخلاف داور، در اکثر موارد، حمایت اجرایی مستقیم از سازش‌نامه‌ها وجود ندارد و به همین دلیل، علاوه بر اجرای مستقیم، روش‌های دیگری نیز برای اجرای سازش‌نامه پیش‌بینی شده است (Schnabel, 2019: 2).

با توجه به مراتب فوق، روش‌های مختلف اجرای اجباری سازش‌نامه ناشی از فرایند میانجی‌گری برخت به شرح ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند: «اجرای مستقیم سازش‌نامه برخت»، «اجرای سازش‌نامه به عنوان یک قرارداد»، «اجرای سازش‌نامه تنظیمی نزد مقامات صلاحیت‌دار غیرترافی»، «اجرای سازش‌نامه تنظیمی نزد مقامات صلاحیت‌دار ترافی».

۱،۲،۱ اجرای مستقیم سازش‌نامه برخت

سازمان ملل متحد، کنوانسیون سنگاپور را برای برطرف نمودن ضعف فقدان حمایت اجرایی از سازش‌نامه‌ها تصویب نمود تا با توجه به مزایای متعدد سازش (مثل ارزان بودن، سریع بودن، حفظ روابط تجاری طرفین دعوا و...) اقدامی موثر و ضروری را در توسعه این روش حل اختلاف انجام داده باشد که ایران نیز امضاکننده کنوانسیون مذکور است

الکترونیکی قراردادها فراهم شود و اینگونه قراردادها نباید به دلیل تنظیم از طریق ابزار الکترونیکی فاقد اعتبار تلقی شده یا از برخی آثار قانونی محروم شوند. لذا به نظر می‌رسد سازش‌نامه‌های برخط باید همانند سازش‌نامه‌های تنظیمی به صورت سنتی، از تمامی حمایت‌های قانونی از جمله حمایت اجرایی مذکور در دستورالعمل میانجی‌گری اتحادیه اروپا برخوردار شوند (Wang, 2017: 492-493).

شایان ذکر است که امکان حمایت اجرایی مستقیم از سازش‌نامه‌ها (چه بر خط و چه سنتی) در مقررات حقوق ایران پیش‌بینی نشده است. البته ایران، کنوانسیون سنگاپور را امضا نموده که تا زمان الحاق قطعی، معاهده مذکور جزئی از نظام حقوقی ایران محسوب نمی‌شود. تنظیم کنوانسیون مذکور توسط سازمان ملل متحد را می‌توان مهم‌ترین تحول حوزه حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی در سالهای اخیر دانست زیرا این معاهده با برطرف کردن مهم‌ترین نقیصه این طریقه حل اختلاف (فقدان حمایت اجرایی از سازش‌نامه) زمینه را برای توسعه میانجی‌گری و بهره‌مندی اشخاص و فعالان تجاری از مزایای متعدد این روش حل اختلاف فراهم نموده است. الحاق هرچه سریعتر ایران به کنوانسیون سنگاپور، می‌تواند میانجی‌گری را در وضعیتی ویژه در ایران قرار دهد و متعاقباً اشخاص و فعالان تجاری و همچنین سیستم قضایی می‌توانند از مزایای متعدد این روش حل اختلاف بهره‌مند گردند.

در مجموع تلاش‌های صورت گرفته در خصوص حمایت اجرایی از سازش‌نامه‌ها، بسیار ارزشمند بوده است اما اقدامات مذکور نتوانسته‌اند باعث تغییر وضعیت کلی میانجی‌گری شوند. لذا حمایت کنوانسیون نیویورک از آراء داوری کاملاً متفاوت با سطح حمایتی کنوانسیون سنگاپور از سازش‌نامه‌ها است زیرا کشورهای عضو معاهده مذکور هنوز به تعداد قابل توجهی نرسیده‌اند. به همین دلیل،

استفاده از مشخصات خاص و روشی امن، وارد وب سایت سازمان حل اختلاف برخط می‌شود، هویت وی احراز می‌گردد. متعاقباً در زمانی که توافق نهایی صورت گرفته و متن سازش‌نامه ارائه می‌شود، با انتخاب گزینه «موافقم» توسط طرفین، اراده آنها جهت موافقت با مفاد سازش‌نامه محرز می‌گردد. در این صورت، شرایط تحقق امضای الکترونیکی وفق کنوانسیون سنگاپور وجود دارد (Alexander; Chong, 2019: 86-87).

مهم‌ترین ایراد کنوانسیون سنگاپور، مستثنی کردن دعاوی مصرف‌کننده در پاراگراف الف از بند ۲ ماده ۱، از حمایت اجرایی خود است و با توجه به اینکه موضوع اکثر سازش‌نامه‌های برخط دعاوی مصرف‌کننده است، مقرر مذكور تاثیر مهمی در اجرای سازش‌نامه‌های برخط نخواهد داشت. این در حالی است که در حقوق ایران، استفاده از سازش در اینگونه دعاوی، وفق مواد ۲۰ و ۲۱ آئین‌نامه اجرایی قانون حمایت از مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۹۰، به رسمیت شناخته شده است.

علاوه بر سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا نیز به ضرورت حمایت اجرایی از نتیجه فرایند میانجی‌گری توجه نموده است. وفق ماده ۶ دستورالعمل میانجی‌گری اتحادیه اروپا مصوب ۲۰۰۸^۱، سازش‌نامه تنظیمی در دعاوی تجاری و مدنی در کشورهای عضو این اتحادیه لازم‌الاجرا است. ایراد مقرر مذكور آن است که طریقه مشخصی را برای اجرای سازش‌نامه‌ها ذکر نکرده و این موضوع را به کشورهای عضو سپرده است. مشخصاً به دلیل تنوع رویکرد کشورهای عضو، چنین مسئله‌ای باعث می‌شود که درباره نحوه اجرای سازش‌نامه قطعیتی وجود نداشته باشد. دستورالعمل مذکور در مورد میانجی‌گری برخط ساکت است اما ماده ۹ دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا مصوب ۲۰۰۰^۲ تاکید کرده است که کشورهای عضو باید به گونه‌ای مقررات خود را تنظیم کنند که امکان انعقاد

² Directive on Electronic Commerce.

¹ Directive on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters.

که توسط مقامات صلاحیتدار در کشور مبدأ ثبت یا تنظیم شده است و وفق ماده ۵۸ دستورالعمل بروکسل مصوب ۲۰۱۵^۲ (The Brussels Regulation Recast) و ماده ۵۷ کنوانسیون لوگانو مصوب ۲۰۰۷^۳، در صورت دارا بودن سه شرط، سند مزبور در تمامی کشورهای عضو اتحادیه اروپا قابل اجرا است: تأیید سند توسط مقامات صلاحیتدار، تأیید امضا و محتوای سند و لازم‌الاجرا بودن سند در کشور مبدأ (Kaufmann-Kohler, 2005: 212; Wang, 2009: 81).

با توجه به مراتب فوق، سازش‌نامه می‌تواند در دفتر اسناد رسمی یا نزد میانجی دارای مجوز رسمی تنظیم شود و به عنوان یک سند معتبر اجرا گردد. وفق بند ۲ ماده ۶ دستورالعمل میانجی‌گری اتحادیه اروپا، در صورت تأیید مقام صلاحیتدار، سازش‌نامه لازم‌الاجرا است و به نظر می‌رسد سازش‌نامه تنظیمی توسط میانجی دارای مجوز^۴، از این جهت می‌تواند اجرا شود. به عنوان مثال در بند ۸ ماده ۲۶ قانون میانجی‌گری اسپانیا و مواد ۷۹۴ تا ۷۹۷ قانون آئین دادرسی مدنی آلمان مصوب ۲۰۰۵، عنوان شده است که در صورت انعقاد سازش‌نامه با کمک میانجی دارای مجوز، چنین سندی لازم‌الاجرا تلقی می‌شود. لذا در خصوص سازش‌نامه‌های برخلاف اگر کشور عضو، ارائه‌کننده خدمات حل اختلاف برخلاف را به عنوان یک مقام معتبر تلقی کند، چنین سازش‌نامه‌ای لازم‌الاجرا است. شایسته بود که دستورالعمل مذکور، به میانجی‌گری برخلاف اشاره نموده و سازش‌نامه‌های برخلاف تنظیمی توسط میانجی دارای مجوز را لازم‌الاجرا تلقی می‌نمود (Hanriot, 2015: 14).

وفق ماده ۱۸۱ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ سازش‌نامه ثبت شده در دفاتر اسناد رسمی ایران از حمایت اجرایی آئین‌نامه اجرای مفاد اسناد

راه‌های دیگری نیز برای اجرای سازش‌نامه‌ها وجود دارد که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱،۲،۲ اجرای سازش‌نامه به عنوان یک قرارداد

با توجه به ماهیت قراردادی سازش‌نامه، سند مذکور می‌تواند از طریق حقوق قراردادها و به دلیل نقض تعهدات قراردادی اجرا شود. استفاده از این راهکار در تمامی نظام‌های حقوقی از جمله ایران امکان‌پذیر است. البته باید توجه داشت که چنین رویکردی جهت اجرای سازش‌نامه‌های برخلاف مطلوب نیست زیرا اکثر دعاوی برخلاف دارای ارزش بالایی از لحاظ مالی نبوده (مثل دعاوی مصرف‌کننده) و استفاده از این روش در خصوص دعاوی مذکور از لحاظ بالابودن هزینه و صرف زمان زیاد، منطقی نمی‌باشد. همچنین، در دعوای الزام به ایفای تعهدات قراردادی، قاضی اختیار ورود به ماهیت دعوا و بررسی مفاد سازش‌نامه را دارد و از این جهت سازش‌نامه، اثری همانند سند حل اختلاف نداشته و مانند یک قرارداد عادی مورد بررسی مقام قضایی قرار می‌گیرد (Hanriot, 2015: 14; Wang, 2017: 493; Wang, 2009: 80). قطعاً چنین وضعیتی به هیچ عنوان مطلوب طرفین دعوا نیست زیرا علی‌رغم حل اختلاف در میانجی‌گری، مجبور هستند مجدداً دعوای الزام به ایفای تعهدات قراردادی را نزد مرجع حل اختلاف دیگری مطرح کنند. بدین معنا که تلاش‌های آنها در مرحله میانجی‌گری، از لحاظ اجرایی هیچ تاثیری نداشته و مجدداً از ابتدا باید همه چیز از دادگاه شروع شود (Ma, Lo, Boule; Wolski, 2014: 20).

۱،۲،۳ اجرای سازش‌نامه تنظیمی نزد مقامات

صلاحیتدار غیرترافی

برخی از قراردادها و اسناد در صورتی که نزد مقامات صلاحیتدار ثبت یا تنظیم شوند، لازم‌الاجرا تلقی می‌شوند. چنین وضعیتی در اتحادیه اروپا وجود دارد. در مقررات اتحادیه اروپا، سند معتبر^۱ سندی است

³ Convention on Jurisdiction and The Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters.

⁴ Accredited Mediator.

¹ Authentic Instrument.

² The Brussels Regulation Recast

انعکاس سازش‌نامه در رأی دادگاه

در میانجی‌گری سنتی، طرفین جهت اعطای وصف لازم‌الاجرا به سازش‌نامه، در برخی موارد آن را به تأیید دادگاه رسانده و با صدور گزارش اصلاحی توسط مرجع قضایی، چنین سازش‌نامه‌ای همانند رأی دادگاه قابل اجرا خواهد بود. در قوانین داخلی برخی کشورها مثل ماده ۱۳ قانون میانجی‌گری تجاری کانادا مصوب ۲۰۱۰، قواعد آئین دادرسی مدنی انگلستان ۱۹۹۸، ماده ۷ قانون روش‌های جایگزین حل اختلاف فیلیپین مصوب ۲۰۰۴ و ماده ۱۲ قانون میانجی‌گری سنگاپور مصوب ۲۰۱۷ و همچنین اسناد منطقه‌ای مثل بند ۲ ماده ۶ دستورالعمل میانجی‌گری اتحادیه اروپا، در صورت انعکاس سازش‌نامه در دادنامه، سازش‌نامه مذکور همانند رأی نهایی دادگاه لازم‌الاجرا تلقی شده است (Chua, 2019: 577).

در صورت انعکاس سازش‌نامه بر خط در رأی دادگاه، در عرصه بین‌المللی، موانع اجرایی متعددی وجود داشته و هدف طرفین جهت کسب حمایت اجرایی محقق نمی‌شود و سند مذکور در قلمرو بین‌المللی از حمایت اجرایی برخوردار نیست. حسب پاراگراف الف از بند ۳ ماده ۱ کنوانسیون سنگاپور، چنین سازش‌نامه‌هایی (سازش‌نامه‌های منعکس در رأی دادگاه) مشمول محدوده اعمال معاهده مذکور نیستند. همچنین علی‌رغم پیش‌بینی امکان اجرای سازش‌نامه منعکس در رأی دادگاه یا گزارش اصلاحی در ماده ۱۲ کنوانسیون توافق‌نامه‌های انتخاب دادگاه مصوب ۲۰۰۵^۱، به دلیل تعداد کم اعضای معاهده مذکور، این مقرر اثر چندان در قابلیت اجرایی چنین اسنادی ندارد (Chua, 2019: 578; Treichl, 2020: 6-7).

در خصوص موضع حقوق ایران باید عنوان نمود که سازش‌نامه مذکور در رأی دادگاه در صورتی که داخلی باشد، وفق ماده ۱۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی از حمایت اجرایی برخوردار است اما اگر

لازم‌الاجرا مصوب ۱۳۸۷ برخوردار است اما در صورت ثبت آن در دفاتر اسناد رسمی خارجی، اجرای چنین اسنادی مشمول ماده ۱۷۷ قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ و ۱۲۹۵ قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷ بوده که با توجه به شرایط متعدد و مبهم مقررات مذکور، صدور دستور اجرای مستقیم چنین سازش‌نامه‌هایی در ایران محتمل نیست. حتی در مورد سازش‌نامه‌های برخط داخلی نیز علی‌رغم حمایت قوانین مذکور و قانون تجارت الکترونیکی، مراجعه حضوری به دفاتر اسناد رسمی در دعاوی برخط منطقی نبوده و مخالف فلسفه و ماهیت روش‌های برخط حل اختلاف است زیرا ثبت برخط سازش‌نامه نزد دفاتر اسناد رسمی ایران، علی‌رغم وصف برخط روابط طرفین، امکان‌پذیر نیست.

۱،۲،۴ اجرای سازش‌نامه تنظیمی نزد مقامات

صلاحیت‌دار ترافی

یکی از راه‌های اعطای وصف لازم‌الاجرا به سازش‌نامه، تنظیم آن نزد داور یا قاضی است. بدین توضیح که همیشه این احتمال وجود دارد که طرفین اختلاف پس از اقامه دعوا نزد دادگاه، به سازش برسند و حتی در برخی موارد ممکن است طرفین دعوا خارج از دادگاه به سازش، نائل آمده و برای بهره‌مندی از حمایت اجرایی، سازش‌نامه را جهت تأیید به دادگاه ارائه نمایند. در هر دو حالت، قاضی، سازش‌نامه طرفین را در قالب گزارش اصلاحی منعکس می‌نماید (شمس، ۱۳۹۸: ۱۲۷). همچنین یکی از روش‌های اعطای الزام اجرایی به سازش‌نامه، درج آن در رأی داور است تا بتوان از حمایت‌های اجرایی مربوطه از جمله تسهیلات کنوانسیون نیویورک (داوری خارجی) و قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ (داوری داخلی) استفاده نمود. در ادامه، مطالب مذکور به شرح ذیل مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرند: «انعکاس سازش‌نامه در رأی دادگاه» و «انعکاس سازش‌نامه در رأی داور».

¹ Convention on Choice of Court Agreements.

اسناد نهایی حل اختلاف مذکور، مشمول حمایت اجرایی هیچ کدام از معاهدات مزبور نمی‌شوند.

وفق بند ۳ از ماده ۱ کنوانسیون سنگاپور، در صورت انعکاس سازش‌نامه در رأی داور، سند مذکور خارج از محدوده حمایتی این معاهده قرار می‌گیرد. دلیل اصلی موضع مذکور، جلوگیری از تداخل میان محدوده کنوانسیون سنگاپور با کنوانسیون نیویورک بوده است (Treichl, 2020: 11; Alipour Herisi; Trachte-Huber, 2019: 505; Morris-Sharma, 2019: 166). البته چنین مقرره‌ای بر خلاف ماده ۷ کنوانسیون سنگاپور مبنی بر لزوم برخورداری طرفین از مناسب‌ترین رژیم اجرایی موجود و بالاترین سطح حمایتی است و طبق قاعده حداکثر تأثیر^۲، در فرض امکان اعمال چند کنوانسیون، در نهایت معاهده‌ای ملاک است که مقررات آن موجب تسهیل اجرای سند حل اختلاف می‌گردد (جنیدی، ۱۳۹۶: ۱۹۹-۲۰۰).

از طرفی سازش‌نامه‌های برخاسته از رأی داور، در بسیاری از موارد مشمول حمایت اجرایی کنوانسیون نیویورک نیز نمی‌شوند. قطع نظر از ابهاماتی که در خصوص اعمال کنوانسیون نیویورک بر آراء داور برخط وجود دارد، به دلیل انعکاس سازش‌نامه در رأی داور، ایرادات جدی در خصوص قابلیت اعمال معاهده مذکور بر چنین آرائی مطرح می‌شود. فقدان توافق‌نامه داور در آراء داور حاوی سازش‌نامه، مغایر با بند ۱ ماده ۵ کنوانسیون نیویورک (همچنین پاراگراف (ب) بند ۱ ماده ۳۳ قانون داور تجاری بین‌المللی و نیز بند ۷ ماده ۴۸۹ قانون آیین دادرسی مدنی) است زیرا زمانی که طرفین ابتدا به سازش می‌رسند و سپس سند مذکور را جهت انعکاس در رأی داور به داور ارائه می‌کنند، در اغلب موارد توافق‌نامه داور منعقد نمی‌نمایند (روش

گزارش اصلاحی خارجی یا بین‌المللی باشد، قیود مبهم و متعدد مواد ۱۶۹ و ۱۷۷ قانون اجرای احکام مدنی (مثل عدم مخالفت با قوانین مخصوص، عدم صدور حکم مخالف توسط دادگاه‌های ایران و عدم اختصاص رسیدگی به موضوع دعوی به دادگاه‌های ایران) امکان اجرای گزارش‌های اصلاحی صادره توسط محاکم خارجی را با چنان دشواری روبه‌رو کرده که بعید است طرفین دعوا تمایلی به طرح درخواست اجرای گزارش اصلاحی داشته باشند. همچنین انعکاس سازش‌نامه در رأی دادگاه، در دعاوی بین‌المللی برخاسته، به این جهت کمتر رخ می‌دهد که به دلیل بعد مسافت طرفین، مراجعه به دادگاه ملی کشورها برای ایشان مقدور نیست و بسیار آسان‌تر است که طرفین، سازش‌نامه را در رأی داور منعکس نمایند.

انعکاس سازش‌نامه در رأی داور

برخی اوقات طرفین داور، قبل از صدور رأی داور و در جریان رسیدگی، در خصوص اختلافات خود سازش می‌کنند (مافی، ۱۳۹۵: ۳۵۳). جهت انعکاس سازش‌نامه در رأی داور، دو حالت اصلی وجود دارد: در برخی موارد، طرفین پس از طی کردن میانجی‌گری و حصول سازش، جهت اعطای حمایت اجرایی به سازش‌نامه، از داور تقاضا می‌کنند که مفاد سازش‌نامه را در رأی داور منعکس نماید (روش Med-Arb). در مقابل در برخی شرایط، طرفین پس از شروع فرایند داور، در حین مذاکرات به سازش می‌رسند و داور نیز مفاد سازش آنها را در رأی داور منعکس می‌کند (روش Arb-Med-Arb)^۱. سازش‌نامه‌های منعکس در رأی داور، در ظاهر می‌توانند وفق دو کنوانسیون سنگاپور و نیویورک اجرا شوند چون اسناد نهایی مذکور، توأمان به داور و میانجی‌گری مرتبط هستند. بر خلاف ظاهر اولیه،

^۱ فرایند داور را شروع کرده‌اند و سپس طی مذاکراتی که در حین داور دارند، به سازش می‌رسند و داور سازش حاصله را در رأی داور ذکر می‌کند (روش Arb-Med-Arb).

^۲ The Principle of Maximum Efficiency.

^۱ در دو فرض ممکن است رأی داور منعکس‌کننده سازش میان طرفین دعوا باشد. گاهی طرفین دعوا سابقاً به سازش رسیده‌اند و سپس برای فراهم کردن قابلیت اجرایی سازش‌نامه خود، به داور مراجعه می‌کنند تا سازش‌نامه در رأی داور منعکس گردد (روش Med-Arb) اما گاهی طرفین از قبل

مقررات و قواعد حقوق داوری برخوردار نیست؛ مگر آنکه حصول سازش، در جریان داوری واقع شده باشد.

۲ اجرای اختیاری اسناد نهایی حل اختلاف برخط

باید توجه داشت، حتی در فرضی که اسناد نهایی حل اختلاف برخط، وفق قوانین ملی و مقررات بین‌المللی، کاملاً از حمایت اجرای اجباری برخوردار شده و اسناد مذکور در اکثر موارد توسط دادگاه‌ها اجرا گردند، با توجه به مقتضیات ویژه روش‌های اخیرالذکر، از لحاظ عملی چنین وضعیتی، مناسب تلقی نمی‌شود زیرا موضوع اصلی روش‌های حل و فصل اختلافات برخط، دعاوی میان مصرف‌کننده و فروشنده در خریدهای اینترنتی بوده که ویژگی اصلی این دعاوی، ارزش کم موضوع دعوا (در اکثر موارد) و تعداد بالای آن‌ها است. لذا با توجه به اوصاف اخیرالذکر، در دعاوی برخط، مراجعه به دادگاه جهت اجرای نتیجه دعوا منطقی نیست و به همین دلیل، در عمل از روش‌های اجرای اختیاری استفاده می‌شود که حسب توافق طرفین دعوا، سند نهایی حل اختلاف برخط، بدون مراجعه به دادگاه اجرا گردد. روش‌های مذکور به شرح ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند: «اجرای خودکار نتیجه حل اختلاف برخط» و «راهکارهای اجرای داوطلبانه».

۲،۱ اجرای خودکار نتیجه حل اختلاف برخط

در روش اجرای خودکار یا مستقیم، طرفین توافق می‌کنند که نتیجه دعوا به صورت خودکار نسبت به دارایی‌های آنها اجرا گردد. در این صورت کنترل بر منابع اقتصادی و مالی، توسط طرفین دعوا به مقام حل اختلاف یا شخص ثالثی داده می‌شود که وی به صورت خودکار و بدون نیاز به دستور دادگاه، نتیجه دعوا را اجرا نماید. اجرای خودکار یا مستقیم نتیجه حل اختلاف برخط، از چند طریق به شرح ذیل صورت می‌گیرد: «راهکار اجرای پولی»، «راهکارهای

(Med-Arb). ایراد دیگر، فقدان اختلاف میان طرفین دعوا است. در صورت حل قبلی دعوا در میانجی‌گری و مراجعه به داوری جهت انعکاس مفاد سازش‌نامه در رأی داوری (روش Med-Arb)، قبل از شروع فرایند داوری، اختلاف طرفین حل و فصل شده است و چنین وضعیتی مخالف لزوم وجود اختلاف میان طرفین در داوری (بند «الف» و «ج» ماده ۱ و ماده ۲۸ قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران و نیز مواد ۴۵۴ و ۴۸۳ قانون آیین دادرسی مدنی) است زیرا در این صورت نصب داور در زمان فقدان وجود اختلاف میان طرفین انجام شده است. به علاوه، جهت اعمال کنوانسیون نیویورک (بند ۱ ماده ۱) رأی داوری باید خارجی باشد و در مورد سازش‌نامه منعکس در رأی داوری، تعیین مقر سازش‌نامه به راحتی میسر نیست (Alipour Herisi; Trachte-Huber, 2019: 159).

شایان ذکر است حتی در مقرراتی که انعکاس سازش طرفین را در رأی داوری امکان‌پذیر می‌دانند (ماده ۱۸، قانون داوری سنگاپور، ماده ۱۰۵۳ و ۱۰۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی آلمان، بند ۲ ماده ۵۱ قانون داوری انگلستان، بند ۱ ماده ۱۷۱۲ قانون قضایی بلژیک، ماده ۴۹ قانون داوری چین مصوب ۲۰۱۳، بند ۱ ماده ۳۸ قانون داوری ژاپن، ماده ۳۳ قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی مصوب ۲۰۲۰، بند ۸ ماده ۲۶ قواعد داوری دیوان داوری بین‌المللی لندن، ماده ۳۰ قانون نمونه آنسیترال درباره داوری تجاری بین‌المللی، مواد ۴۸۳ و ۴۸۸ قانون آیین دادرسی مدنی ایران و مفاد ماده ۲۸ قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران)، تنها فرضی مدنظر قرار گرفته است که طرفین فرایند داوری را آغاز می‌کنند، سپس به دلیل احتمال وقوع سازش میان آنها، داور رسیدگی را تعلیق کرده و پس از حصول سازش، در رأی داوری مفاد سازش‌نامه را منعکس می‌کند (Feehily, 2013: 19; Born, 2014: 3025-3027). در نتیجه، در صورت حصول سازش قبل از داوری و انعکاس مفاد سند مذکور در رأی داوری (روش (Med-Arb)، سازش‌نامه مزبور از حمایت اجرایی

استفاده از طرح حساب امانی^۲، راهکار دیگری است که جهت اجرای خودکار نتیجه حل اختلاف برخط از آن استفاده می‌شود. در طرح مذکور، خریدار به جای پرداخت مستقیم به فروشنده، مبلغ را به واسط پرداختی، پرداخت می‌کند و سپس واسط پرداختی به فروشنده اعلام می‌کند که کالا را برای خریدار ارسال نماید. در صورت اعلام دریافت کالا توسط خریدار، واسط پرداختی، مبلغ را به فروشنده پرداخت می‌کند اما در صورت ایجاد اختلاف میان طرفین، واسط به عنوان ثالث بی‌طرف، به دعوا رسیدگی کرده و تا زمان تعیین نتیجه دعوا، مبلغ پرداختی به صورت موقت نزد وی باقی می‌ماند. پس از مشخص شدن نتیجه دعوا، واسط مبلغ را یا به خریدار مسترد کرده و یا به فروشنده پرداخت می‌کند (Zheng, 2020: 320-321).

در مورد موضع نظام حقوقی ایران باید عنوان داشت که روش‌های فوق‌الذکر، مستلزم اقدامات مالی و بانکی بوده که در مقررات نظام حقوقی ایران مورد شناسایی واقع نشده‌اند. همچنین، باید توجه داشت که حسب ماده ۱ قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی مصوب ۱۳۸۳، عملیات و عقود بانکی به صورت حصری توسط مقنن احصاء گردیده و هیچکس نمی‌تواند بدون اجازه مقنن، قراردادهای خصوصی را بر فهرست عملیات بانکی بیافزاید. لذا امکان مداخله بانک‌ها در طرح بازگشت هزینه در خصوص معاملات صورت‌گرفته توسط کارت‌های اعتباری، بدون تصریح قانونی میسر نیست. به علاوه، طرح حساب امانی، در واقع نوعی سپرده‌گذاری نزد واسط پرداختی است و سپرده‌گذاری جزو عملیات‌های بانکی محسوب می‌شود. در این راستا ماده ۲ آئین‌نامه اجرایی قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی مصوب ۱۳۸۶، تاکید نموده است که «اشتغال به عملیات بانکی توسط اشخاص تحت هر عنوان و تاسیس و ثبت هرگونه تشکل برای انجام عملیات بانکی، بدون دریافت مجوز از بانک مرکزی ممنوع است». لذا طرح حساب

اجرای نتیجه حل اختلاف نام‌دانه»، «راهکارهای اجرای خودکار بر اساس فناوری زنجیره بلوکی».

۲٫۱٫۱ راهکار اجرای پولی

در معامله برخط منعقد شده میان فروشنده و مصرف‌کننده، مهم‌ترین عامل، وجه نقد یا پولی است که مصرف‌کننده در برابر دریافت کالا یا خدمات می‌پردازد. در صورت بروز اختلاف میان اشخاص مذکور، می‌توان حسب توافق قبلی ایشان، کنترل بر وجوه قراردادی را در اختیار مقام حل اختلاف یا شخص ثالثی قرار داد که وی پس از مشخص شدن نتیجه دعوا، به صورت خودکار و بدون نیاز به اقدام بعدی توسط طرفین دعوا، نتیجه حل اختلاف را اجرا نماید. جهت اجرای خودکار نتیجه حل اختلاف برخط از طریق کنترل بر وجوه نقدی، از دو روش اصلی طرح بازگشت هزینه و طرح حساب امانی، به شرح ذیل استفاده می‌شود.

در طرح بازگشت هزینه^۱، در صورتی که خریدار پس از پرداخت وجه به فروشنده از طریق کارت‌های اعتباری، نسبت به نقض تعهدات توسط طرف مقابل مثل عدم تحویل کالا، اعتراض داشته باشد، با ثبت اعتراض وی، بانک صادرکننده کارت اعتباری، با همکاری بانک دریافت‌کننده وجوه (که فروشنده در آن حساب داشته است) مبلغ را به حساب بانکی خریدار مسترد می‌کند (Zheng, 2020: 317-318; Uncitral, 2013: 9). در مقابل فروشنده نیز حق اقامه دعوی متقابل یا استرداد مجدد وجه را دارد اما برخلاف خریدار، که به صرف ثبت اعتراض مبلغ به حساب وی مسترد می‌گردد، فروشنده باید مستندات لازم و مکفی را ارائه نماید و تمامی هزینه‌های انتقال وجوه و رسیدگی به اختلاف را پرداخت کند. مهم‌ترین مشکل روش اخیرالذکر، حمایت افراطی از خریدار و تحمیل بار اثبات دعوا و هزینه‌های مالی بر فروشنده است. همچنین به دلیل لزوم دخالت بانک‌ها در اجرای این طرح، روش مذکور زمان‌بر و دارای هزینه بالا است.

² Escrow Account Scheme.

¹ Chargeback Scheme.

را برای خود محفوظ می‌دارد که در صورت دستور از مقام قضایی یا مرجع داوری صالح و یا وصول تصمیم متخذ از سوی هیأت حل اختلاف اجرایی، نسبت به لغو یا انتقال نام دامنه اقدام نموده یا به هر نحو تغییراتی را نسبت به ثبت نام دامنه به عمل آورد.

۲،۱،۳ راهکارهای اجرای خودکار بر اساس

فناوری زنجیره بلوکی

بلاک چین یا زنجیره بلوکی^۴ (Block Chain)، یک پایگاه داده توزیع شده^۵ (Distributed Database) دارای فهرستی از بلوک‌ها است که هر بلوک با اتصال به بلوک‌های دیگر، زنجیره‌ای بلوکی را ایجاد می‌کنند هدف اصلی ایجاد آن، زمان‌بندی اسناد دیجیتال بوده تا امکان تغییر زمان آنها وجود نداشته باشد. وقتی اطلاعاتی در یک بلاک چین ثبت شود، تغییر آن بسیار دشوار است و در صورت تغییر یک بلاک، تمامی بلاک‌های مرتبط بی‌اعتبار می‌شوند. به غیر از ارزش‌های دیجیتال، یکی از مهم‌ترین راه‌های استفاده از زنجیره بلوکی، انعقاد قراردادهای هوشمند است. در اینگونه قراردادهای (ایجاب و قبول) در بستر زنجیره بلوکی تحقق یافته و مفاد توافق ایشان، در یک بلوک به عنوان کدی رمزنگاری شده ثبت گردیده که مجموعاً یک زنجیره بلوکی را تشکیل می‌دهند (ناصر؛ صادقی، ۱۳۹۸: ۲۶۱-۲۶۲). جدا از مزیت عدم امکان تغییر مفاد قرارداد، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قراردادهای هوشمند، خود اجرایی بودن آنها است. در واقع، در اینگونه توافقات، در فرض تحقق شرایط مذکور در قرارداد، تعهدات قراردادی به صورت خودکار اجرا می‌شوند در مورد قراردادهای هوشمند و فناوری بلاک چین در حقوق ایران، مقرر خاصی وضع نشده است و اعتبار قراردادهای مزبور را نمی‌توان بر اساس شرایط

لایفک موافقتنامه ثبت دامنه می‌باشد. این سیاست نامه ضوابط و شرایط راجع به حل و فصل اختلافاتی را مشخص می‌کند که در نتیجه ثبت و استفاده از نام دامنه با پسوند "ir" میان دارنده نام دامنه و هر شخص دیگری به غیر از مرکز ثبت ایجاد شده باشد.

^۴ Block Chain

^۵ Distributed Database.

امانی که مستلزم دریافت سپرده از خریدار است، نمی‌تواند توسط واسط پرداختی که بانک محسوب نمی‌شود، اجرا گردد. به علاوه، وفق بند او ماده ۱ آئین‌نامه مذکور، سپرده تنها به صاحب سپرده (خریدار) قابل پرداخت است و واسط، حق پرداخت آن به ثالث (فروشنده) را ندارد. با این اوصاف، عملاً استفاده از روش‌های حل اختلاف مذکور در حقوق ایران امکان‌پذیر نبوده و به مقنن ایرانی پیشنهاد می‌شود جهت تسهیل حل اختلاف برخط و کاهش مراجعات به مراجع قضای، مقررات متناسب در این زمینه را مورد طراحی و تصویب قرار دهد.

۲،۱،۲ راهکارهای اجرای نتیجه حل اختلاف

نام دامنه

نام دامنه، نامی است که سایت‌های اینترنتی با آن شناخته می‌شوند و ممکن است در خصوص آن اختلافاتی ایجاد گردد که حسب مورد سند حل اختلاف مربوطه در قالب رای یا سازش‌نامه تنظیم یا صادر می‌گردد. یک راهکار آن است که مقام حل اختلاف از طریق کنترل بر دارایی‌های دیجیتال اشخاص، نتیجه حل اختلاف برخط را اجرا کند. «شرکت اینترنتی تخصیص نام‌ها و شماره‌ها»^۱ در قواعد یکنواخت حل اختلاف درباره نام دامنه^۲ از چنین روشی استفاده کرده است. بدین توضیح که وفق مواد ۴ و ۵ قواعد مذکور، در دعاوی مربوط به نقض نام دامنه، اجرای نتیجه حل اختلاف، از طریق لغو نام دامنه و انتقال نام دامنه به خواهان صورت می‌گیرد (67: 2012; Loebel, Duca, Louis, Rule;). چنین روشی در حقوق ایران نیز پیش‌بینی شده است. طبق بند ۱ ماده ۱۱ و ماده ۳ «سیاست‌نامه حل اختلاف در زمینه ثبت نام دامنه با پسوند دات آی آر»^۳، مرکز ثبت نام دامنه کشوری ایران این حق

^۱ The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers.

^۲ Uniform Domain-Name Dispute-Resolution Policy.

^۳ سیاست نامه حل اختلافات نام دامنه (اختصاراً

«سیاست‌نامه»)، که توسط مرکز ثبت نام دامنه کشوری ایران (اختصاراً مرکز ثبت دامنه یا مرکز ثبت) اتخاذ گردیده جزء

قواعد یا قوانین مشخصی در خصوص مرجع صدور نماد اعتماد، معیار ارزیابی و بی‌طرفی سازمان ارائه‌کننده علامت مذکور است. همچنین عدم وجود نماد اعتمادی یکپارچه و تعدد ارائه‌کنندگان علامت مذکور، باعث کاهش اعتماد مصرف‌کنندگان و متعاقباً کم شدن تاثیر آن شده است.

چنین ظرفیتی در حقوق ایران پیش‌بینی شده و وفق «آیین‌نامه اجرایی چگونگی صدور مجوز و نحوه نظارت بر فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی» مصوب ۱۳۹۵، در ایران مرکز توسعه تجارت الکترونیکی، مسئولیت ایجاد زیر ساخت‌های امنیت و اعطای نماد اعتماد الکترونیکی به کسب و کارهای اینترنتی را برعهده دارد.

۲،۲،۲ راهکار رتبه‌بندی

در راهکار رتبه‌بندی^۲، کاربران، نظرات و بازخوردهای خود را در مورد عملکرد فروشنده ثبت کرده و نظرات ایشان به صورت کلی و در قالب نمره یا تعداد ستاره، منعکس می‌گردد. یکی از طرق ایجاد انگیزه برای فروشندگان جهت اجرای نتایج حل اختلاف برخط آن است که تبعیت ایشان از نتایج دعوای برخط در معرض امتیازدهی خریداران قرار گرفته و عملکرد ایشان در این زمینه به اطلاع عموم رسیده تا با توجه به تمایل تاجر به حفظ جایگاه رقابتی و شهرت خود در بازار، مشوقی برای آنها جهت اجرای نتیجه حل اختلاف برخط ایجاد شود (Hanriot, 2015, p. 16).

۲،۲،۳ راهکارهای تنبیهی

در صورت عدم اجرای نتیجه حل اختلاف، می‌توان برای تاجر راهکارهای تنبیهی^۳ مثل جریمه‌های مالی، لغو عضویت تاجر در بازار مربوطه، اطلاع‌رسانی تخلفات به مقامات قانونی و کمک کردن به مصرف‌کنندگان جهت احقاق حقوق خود، در نظر گرفت. همچنین این امکان وجود دارد که مشخصات تاجرینی که نتایج حل اختلاف را اجرا نمی‌کنند، اعلام نمود تا مشتریان آگاه شوند که معامله با تاجر مذکور

عمومی صحت قراردادهای مذکور در ماده ۱۹۰ قانون مدنی زیر سوال برد. حتی می‌توان ایجاد و ترویج این روش حل اختلاف را مهم‌ترین و اساسی‌ترین گام در جهت کاهش حجم کاری محاکم دانست زیرا در روش حل اختلاف اخیرالذکر، به دلیل اجرای خودکار مفاد قرارداد، لزوم مراجعه به دادگستری و کلیه دستگاه‌های دولتی و انتظامی و عمومی جهت امور قضایی و اجرایی و امثالهم منتفی می‌شود. به همین جهت اقدام دستگاه قانون‌گذاری جهت طراحی و راه‌اندازی این طریق حل اختلاف در نظام حقوقی ایران قویاً توصیه می‌گردد.

۲،۲ راهکارهای اجرایی داوطلبانه

روش دیگر برای اجرای نتیجه طرق حل اختلاف برخط، ایجاد مشوق‌هایی برای طرفین دعوا است که آنها جهت حفظ اعتبار و شهرت خود (به عنوان یک مسئله مهم جهت رقابت در بازار) داوطلبانه سند حل اختلاف را اجرا کنند (Kaufmann-Kohler, 2005: 225-227; Wang, 2009: 83-84). در ادامه، طرح‌ها و روش‌های موجود در این زمینه، به شرح ذیل مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند: «طرح نماد اعتماد»، «راهکار رتبه‌بندی» و «راهکارهای تنبیهی».

۲،۲،۱ طرح نماد اعتماد

نماد اعتماد^۱، علامت الکترونیکی است که بیانگر رعایت استانداردهای خاص توسط دارنده آن است. نهادی ثالث، بعد از جمع‌آوری اطلاعات لازم در خصوص فروشندگان، با اعطای نماد اعتماد، وضعیت عملکرد فروشندگان را در زمینه‌های مختلف ارزیابی کرده و به اطلاع خریداران می‌رساند (Nicuesa, 2018: 126; Cortes; de la Rosa, 2013: 434). این طرح می‌تواند مشوقی برای اجرای داوطلبانه نتیجه روش‌های حل اختلاف برخط باشد زیرا در صورت عدم اجرای سند حل اختلاف، فروشنده از دریافت نماد اعتماد محروم می‌گردد (Nicuesa, 2018: 126). مهم‌ترین مشکل طرح نماد اعتماد، فقدان وضع

³ Punitive Measures.

¹ Trustmark.

² Rating System.

تصریحی ندارد و کنوانسیون سنگاپور نیز مهم‌ترین موضوع دعاوی برخط یعنی اختلافات میان مصرف‌کننده و فروشنده را از قلمرو حمایتی خود استثناء کرده است؛ ثانیاً با توجه به ارزش پایین موضوع دعا و تعداد بالای دعاوی مصرف‌کننده (به عنوان موضوع اصلی دعاوی برخط) در عمل نیز طرفین تمایلی به استفاده از روش‌های اجرای اجباری ندارند چراکه مستلزم مراجعه به دادگاه هستند.

در نتیجه، لزوم اجرای اسناد نهایی حل اختلاف برخط از یک طرف و عدم امکان استفاده از روش‌های سنتی جهت اجرای اجباری اسناد نهایی مذکور از طرف دیگر، موجب اتخاذ روش‌های اجرای اختیاری شده است. در این روش‌ها، خود طرفین دعا داوطلبانه سند حل اختلاف را اجرا می‌کنند یا بر اساس موافقت‌نامه قبلی طرفین، نتیجه طرق برخط حل اختلاف به صورت خودکار و از طریق کنترل مالی و فنی بر دارایی‌های طرفین دعا، اجرا می‌شود. توسعه روش‌های اجرای اختیاری اسناد حل اختلاف برخط، تنها با وضع مقررات متناسب میسر است و به مقنن ایرانی پیشنهاد می‌شود با تنظیم و تصویب قواعد متناظر، گام مهمی را در توسعه طرق برخط حل اختلاف برداشته تا نظام حقوقی ایران و فعالان تجاری از مزایای متعدد روش‌های حل اختلاف مذکور بهره‌مند شوند. دلیل وجود ضرورت مذکور آن است که در طرق اجرای داوطلبانه همواره امکان جعل رتبه‌بندی یا نماد اعتماد وجود دارد و باید قوانین و مقررات استاندارد در این خصوص وضع شوند. همچنین در روش‌های اجرای خودکار نتایج حل اختلاف، امکان دسترسی بر دارایی‌ها و اموال ارزشمند طرفین دعا مثل وجوه نقدی یا نام دامنه نیازمند حمایت و نظارت قانونی است.

دارای ریسک است. قطعاً این راهکارها باعث افزایش اجرای نتیجه طرق برخط حل اختلاف خواهد گردید زیرا تاجر مطلع است که در صورت عدم انجام اقدام مذکور، ممکن است به دلیل از دست دادن امکان فعالیت در بازار مربوطه، منافع اقتصادی وی به شدت به خطر بیفتد (Nicuesa, 2018: 132; Cortes; de la Rosa, 2013: 424).

مهم‌ترین مشکل روش‌های اجرای داوطلبانه، امکان سوءاستفاده فروشندگان از ساختارهای مذکور، به دلیل عدم وجود قواعد یکپارچه است. به عنوان مثال، امکان دریافت رتبه بندی یا نماد اعتماد جعلی وجود دارد (Uncitral, 2013: 2). به همین دلیل به مقنن ایرانی پیشنهاد می‌شود، قواعد جامعی را در این خصوص وضع نماید تا دیدگاه و نظر خریداران بتواند تاثیر آشکاری در تغییر رفتار تجار و فروشندگان ایجاد کند.

۳ نتیجه

یکی از مهم‌ترین موجبات اعتبار هر روش حل اختلافی، بالابودن احتمال اجرای نتیجه اسناد نهایی حل اختلاف ناشی از آن است و در صورت عدم وجود آیین اجرایی مؤثر، مقبولیت روش حل اختلاف به شکل قابل توجهی کاهش می‌یابد. در همین راستا، توسعه و اعتبار طرق برخط حل اختلاف در گرو اجرای کارآمد نتیجه روش‌های حل اختلاف مذکور است. اجرای اجباری اسناد نهایی حل اختلاف برخط، از دو جهت میسر یا مناسب نیست: اولاً دو معاهده بین‌المللی اصلی مربوط به اجرای نتیجه طرق جایگزین حل اختلاف، حمایت اجرایی کاملی از اسناد نهایی مذکور نکرده‌اند. بدین توضیح که معاهده نیویورک در خصوص حمایت از آراء داوری برخط هیچ

Reference:

- Alexander, N.; Chong, S. (2019). **The Singapore Convention on Mediation - A Commentary**. Netherlands: Wolters Kluwer.
- Alipour Herisi, A.; Trachte-Huber, W. (2019). Aftermath of the Singapore Convention: A Comparative Analysis between the Singapore Convention and the New York Convention. *American Journal of Mediation*, 12.
- Badrizadeh, Sima; Tavassoli Naini, Manucheher, (2012), Recognition and Enforcement of International Commercial Arbitration Decisions Issued in Cyberspace, *The Journal of Comparative Law*, Vol. 21, pp. 123-146. [In Persian]
- Born, G. (2014). **International Commercial Arbitration**. New York: Kluwer Law International.
- Chua, E. (2019). Enforcement Of International Mediated Settlements Without The Singapore Convention On Mediation. *Singapore Academy of Law Journal*.
- Cortes;; de la Rosa, F. (2013). Building a Global Redress System for Low-Value Cross-Border Disputes. *International and Comparative Law Quarterly*, 62(2), 407-440.
- Duca, D., Louis, F., Rule, C.,; Loebel, Z. (2012). Facilitating Expansion Of Cross-Border E-Commerce Developing A Global Online Dispute Resolution Systems (Lessons derived from existing ODR systems-work of the United Nations Commission on International trade law). *Penn State Law Legal Studies Research Paper*, 1(1), 59-85.
- Feehily, R. (2013). The Legal Status and Enforceability of Mediated Settlement Agreements. *Hibernian Law Journal*, 12, 1-26.
- Haloush, H. (2007). Enforcement, Recognition, and Compliance with OADR Outcome. *International Review of Law, Computers; Technology*, 21(2), 81-96.
- Hanriot, M. (2015). Online Dispute Resolution (Odr) as a Solution to Cross Border Consumer Disputes: The Enforcement of Outcomes. *McGill Journal of Dispute Resolution*, 2, 1-22.
- Joneydi, Laya, (2013), **Execution Of Foreign Commercial Arbitral Awards**, Third Edition, Tehran: SDIL. [In Persian]
- Katsh, E.,; Rifkin, J. (2001). **Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace**. San Francisco: Jossey Bass.
- Kaufmann-Kohler, G. (2005). Online Dispute Resolution And Its Significance For International. In G. Aksen, *Global Reflections On International Law, Commerce And Dispute Resolution Liber amicorum in honor of Robert Briner* (pp. 437-456). Paris: International Chamber of Commerce.
- Kaufmann-Kohler, G.,; Schultz, T. (2004). **Online Dispute Resolution: Challenges for Contemporary Justice**. Hague: Kluwer Law International.

- Ma, W., Lo, C., Boulle, L.,; Wolski, B. (2014). Enforcing Cross-Border Mediated Settlement Agreements. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, 7(1), 3-34.
- Maboudi, Reza; Rezaee, Seyed Alireza, (2020), Comparative Study of Arbitral Awards and Settlement Agreements Refusal Grounds of Relief in Iranian Law and International Provisions, *Comparative Law Biquarterly*, Vol 5, No 1, pp 173-192. [In Persian]
- Mafi, Homainyun; Kaviar, Hossein, (2014), Resolving Commercial Disputes Through Online Arbitration, In: *Collection Of Articles Celebrating The 10th Anniversary Of The Establishment Of The Iran Chamber Arbitration Center*, Tehran: Chatre Danesh.
- Mafi, Hodayun, (2016), **A Description Of Iran's International Commercial Arbitration law**, Tehran: University of Judicial Sciences and Administrative Services.
- Morris-Sharma, N. (2019). Constructing The Convention On Mediation The Chairperson's Perspective. *Singapore Academy of Law Journal*, 31.
- Naser, Mehdi; Sadeghi, Hossein (2019), Validation and Expression of legal Challenges in the Application of Smart Contracts: Comparative Study in the Iranian And American Legal System, *Private Law Research*, Vo. 7, No. 27, pp. 255-288. [In Persian]
- Nicuesa, A. (2018). Reputational Feedback Systems and Consumer Rights: Improving the European Online Redress System. *International Journal of Online Dispute Resolution*, 5(1-2), 122-145.
- Redfern, A.,; Hunter, M. (2004). **Law And Practice Of International Commercial Arbitration**. London: Sweet; Maxwell.
- Schnabel, T. (2019). The Singapore Convention On Mediation: Framework For The Cross-Border Recognition And Enforcement Of Mediated Settlements. *Pepperdine dispute resolution law journal*, 19(1), 1-60.
- Shams, Abdollah, (2019), **Enforcement of Civil Judgements**, Vol. 1, Tehran: Derak.
- Shiravi, Abdolhossein, (2012), **International Trade Law**, Tehran: Samt.
- Treichl, C. (2020). The Singapore Convention: Towards a Universal Standard for the Recognition and Enforcement of International Settlement Agreements? *Journal of International Dispute Settlement*.
- Uncitral. (2006). Recommendation Regarding The Interpretation Of Article Ii, Paragraph 2, And Article Vii, Paragraph 1, Of The Convention On The Recognition And Enforcement Of Foreign Arbitral Awards.
- Uncitral. (2013). Online Dispute Resolution For Cross-Border Electronic Commerce Transactions: Overview Of Private Enforcement Mechanisms. United Nations. Vienna: Uncitral Working Group III. Retrieved December 15, 2021, from <https://undocs.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.124>

- Wang, F. F. (2009). **Online Dispute Resolution Technology, Management And Legal Practice From An International Perspective**. London: Chandos Publishing.
- Wang, F. F. (2017). Online Dispute Resolution: Best Practices in Comparative Perspective. *Journal of Comparative Law*, 12(2), 472-495.
- Wolff, R. (2017). E-Arbitration Agreements And E-Awards-Arbitration Agreements Concluded In An Electronic Environment And Digital Arbitral Awards. In M. Piers,; C. Aschauer, *Arbitration in the Digital Age: The Brave New World of Arbitration* (pp. 151-181). Cambridge : Cambridge University Press.
- Zheng, J. (2020). **Online Resolution of E-commerce Disputes Perspectives from the European Union, the UK, and China**. Shanghai: Springer.

